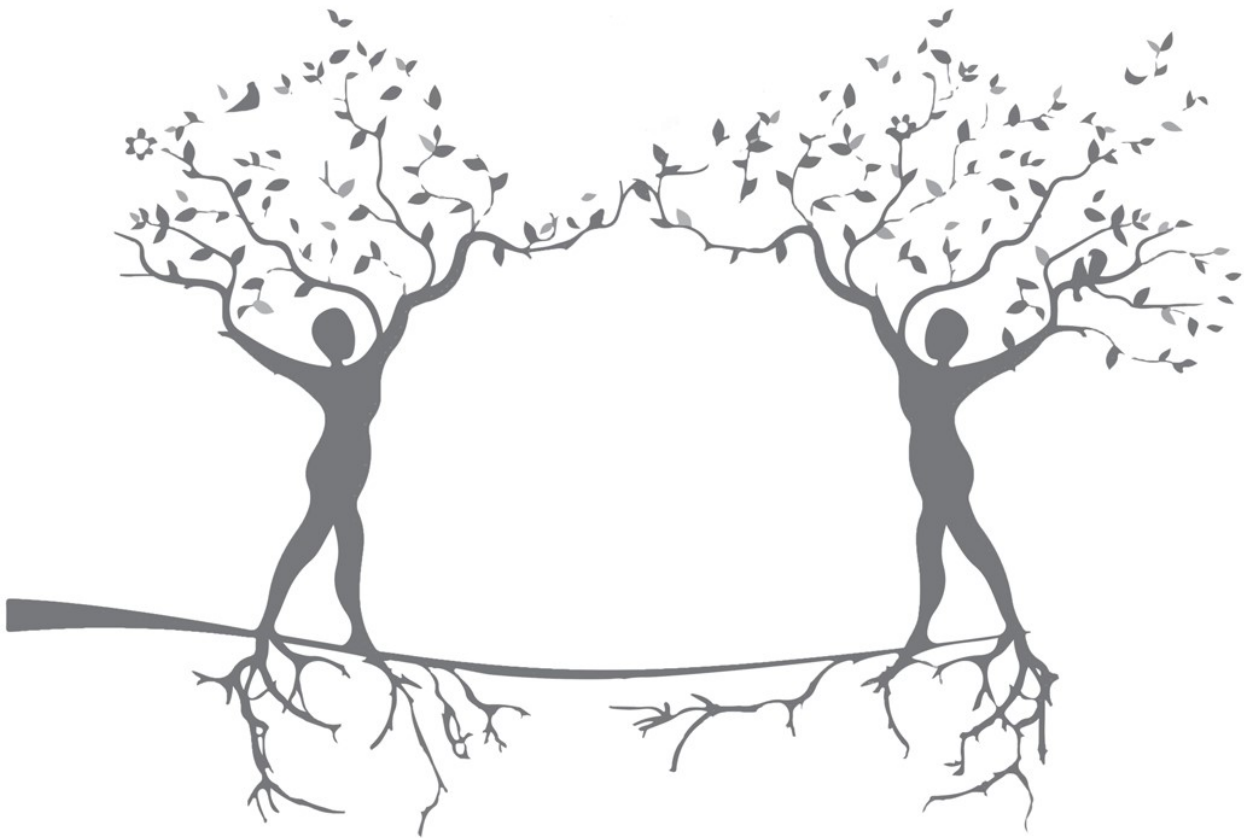

به نام یزدان پاک

روان‌شناسی رشد

PSYCHO

سرشناسه: گروه مؤلفان
عنوان و نام پدیدآورنده: روانشناسی رشد؛

گروه مؤلفان

(دکتر محمدی، دکتر پیری، دکتر حبیبی، دکتر قاسمی)

تحت نظارت: دکتر علیرضا محمدی؛ مؤسسه آموزش عالی آزاد نگاره

مشخصات نشر: انتشارات کوی کوثر

مشخصات ظاهری: رحلی

فروست: مجموعه روانشناسی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۷۹۲-۴۹-۲

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

موضوع: روانشناسی رشد؛ کمک آموزشی

نام کتاب: روانشناسی رشد

مؤلف: گروه مؤلفان

تحت نظارت: دکتر علیرضا محمدی؛ مؤسسه آموزش عالی آزاد نگاره

ناشر: انتشارات کوی کوثر

طراحی جلد و صفحه‌آرایی: سهیلا مهدیان دهکردی

نوبت چاپ: سوم؛ ۱۳۹۷

مرکز پخش و فروشگاه مرکزی: تهران، خیابان شریعتی، ابتدای ظفر

(خیابان دستگردی)، نبش کوچه صبر، پلاک ۱، طبقه ۳، واحد ۹

شماره‌های تماس:

۰۲۱-۲۶۴۰۷۴۳۱ و ۰۲۱-۲۶۴۰۷۴۳۲

۰۹۰۱۳۳۷۳۶۵۵ و ۰۲۱-۲۲۲۵۳۵۰۹

حق چاپ و نشر محفوظ

(هرگونه کپی برداری پیگرد قانونی دارد)

طلایی شدن را تجربه کنید...

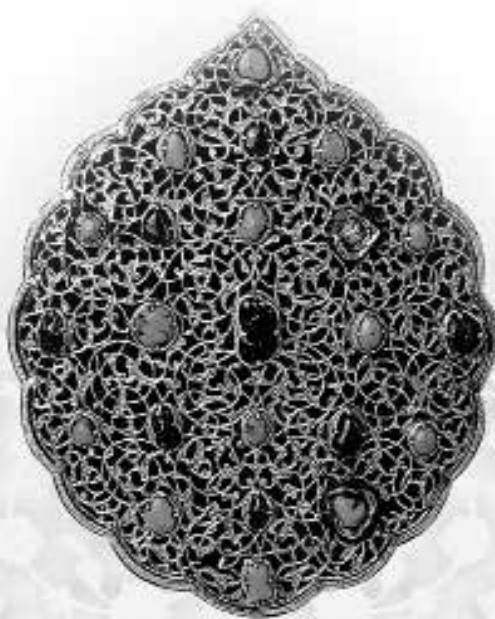
گروه طلایی Ψ کتور

سواره چون که به مقصد رسد پیاده شود

دانشجو در راه تحصیل سواره‌ای است که مقصد او نیل به نهایت و درک و دریافت مدارج علمی است، دکتری مقصود ما و شما در این زحمت سفر و بذل جوانی و استعداد و هنر است، ضرب‌المثل آغاز این اشاره از دیرباز برای تلاشگران در تمام عرصه‌ها سرمشق بوده است، لذت و آمال و آرزوی انسان راهرو در رسیدن به مقصد واقعیت می‌یابد، زیبایی و طراوت و دریافت‌ها و دانسته‌ها و اوج‌گیری و افزایش مدارج علمی و بر متون و فنون و جزء و کل رشته‌موردعلاقه و استعداد شما مسلم و مسلط شدن در مقصد نهایی به دست می‌آید، گامی چند همراه با ما ورود به مقصد را برایتان میسر می‌سازد، با سال‌ها تجربه دانش و بینش علمی و فرهنگی که در مجموعه حاضر فراهم آمده است، موفقیت خود را تضمین نمایید و در مقصد پیاده شوید و یاریگر جامعه و جهان باشید.

علیرضا محمدی

تابستان ۹۸

فهرست مطالب

۶	■ مقدمه
۷	■ پیشگفتار
۸	■ فصل اول تعریف و تاریخچه روانشناسی رشد
۲۳	■ فصل دوم رویکردهای جدید روانشناسی
۵۲	■ فصل سوم نظریه پردازان دیالکتیک
۶۲	■ فصل چهارم نظریه پردازان شناختی
۸۰	■ فصل پنجم نظریه پردازان روانکاوی
۱۰۸	■ فصل ششم تعریف و تاریخچه روانشناسی رشد
۱۲۶	■ فصل هفتم تولد تا دوسالگی
۱۴۲	■ فصل هشتم ۲ تا ۸ سالگی
۱۵۲	■ فصل نهم ۷ تا ۱۱ سالگی
۱۷۴	■ فصل دهم نوجوانی ۱۱ تا ۱۹ سالگی
۱۸۱	■ فصل یازدهم رشد و تغییرات جسمانی
۲۲۲	■ فصل دوازدهم رشد جسمانی و تغییرات جسمانی

فهرست مطالب

۱۹۷	■ فصل سیزدهم پیری - پایان بزرگسالی
۲۵۳	■ فصل چهاردهم مرگ
۲۵۹	■ فصل پانزدهم تقلید
۲۶۳	■ فصل شانزدهم بازی
۲۷۰	■ فصل هفدهم زبان

PSYCHO

مؤسسه آموزش عالی آزاد نگاره با ۱۵ سال سابقه در زمینه برگزاری کلاس‌های کنکور روانشناسی و مشاوره تنها مرکز تخصصی آمادگی کنکور کارشناسی ارشد و دکتری روانشناسی و مشاوره در کشور است. این مؤسسه با بهره‌گیری از اساتید انحصاری و برتر در حوزه کنکور روانشناسی و رتبه‌های برتر سال‌های اخیر اقدام به گردآوری و تألیف جزوات و کتب کمک آموزشی در زمینه کنکور کارشناسی ارشد و دکتری روانشناسی و مشاوره کرده است.

تنوع و حجم زیاد منابع کنکور کارشناسی ارشد و دکتری همواره یکی از دغدغه‌های مهم دانشجویان و داوطلبان کنکور بوده است. از این رو، بر آن شدیم مجموعه‌ای کامل از جزوات آموزشی را گردآوری کنیم که برگرفته از مطالب مهم و نکات کلیدی منابع اصلی کنکور باشند. این مجموعه براساس آخرین تغییرات منابع کنکور دکتری روانشناسی بوده و با پوشش دهی مطالب از تمام منابع اصلی، مطالب را به صورت منسجم و طبقه‌بندی شده در اختیار داوطلبان قرار می‌دهد که علاوه بر صرفه‌جویی در وقت و هزینه به داوطلبان کمک می‌کند به صورت برنامه‌ریزی شده و هدفمند پیش بروند که این امر مانع از سردرگمی آن‌ها در منابع مختلف می‌شود.

این مجموعه علاوه بر جزوات آموزشی شامل کتاب‌های تست تألیفی برای هر درس، کتاب تست کنکور دکتری سال‌های اخیر و فلش کارت‌های آموزشی است که در یادآوری و مرور مطالب کمک شایانی به داوطلبان می‌کند. این مجموعه به صورتی گردآوری شده که علاوه بر داوطلبان کنکور دکتری روانشناسی، دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری روانشناسی نیز می‌توانند برای امتحانات کلاسی خود از آن استفاده کنند؛ همچنین داوطلبان کنکور کارشناسی ارشد نیز می‌توانند از جزوات دروسی که در کنکور کارشناسی ارشد و دکتری مشترک است بهره ببرند.

این مجموعه براساس سرفصل‌های اصلی هر درس تدوین شده و بیش از ۸۰ درصد مطالب مهم و کلیدی هر درس را پوشش می‌دهد که داوطلبان را از مطالعه سایر کتب بی‌نیاز می‌کند.

مهم‌ترین تفاوت این جزوات با سایر کتب کمک آموزشی و خصوصیات برجسته آن‌ها عبارتند از:

۱. گردآوری و تألیف جزوات توسط اساتید انحصاری مؤسسه

۲. مباحث منسجم و طبقه‌بندی شده مطابق با سرفصل‌های منابع اصلی

۳. ارائه مطالب مطابق با آخرین تغییرات کنکور دکتری

۴. ارائه جزوات آموزشی، تست‌های تألیفی، تست‌های کنکور

سال‌های اخیر و فلش کارت‌های آموزشی در یک مجموعه

روانشناسی رشد یکی از شاخه‌های علم روانشناسی است که به بررسی تحولات و تغییر انسان‌ها در طول زمان از بدو تولد تا کهنسالی و مرگ می‌پردازد. واژه رشد تغییرات در طول زندگی از شکل‌گیری نطفه تا مرگ را توصیف می‌کند. روانشناسان رشد از فنون متفاوتی برای مطالعه جنبه‌های مختلف رشد انسان از جمله جسمانی، شناختی و اجتماعی و هیجانی استفاده می‌کنند. حوزه تغییرات این رشته به موضوعاتی چون مهارت‌های حرکتی، رفتار اجتماعی و شخصیت مربوط می‌شود. برای ارائه تعریف جامعی از روانشناسی رشد می‌توان گفت روانشناسی رشد شاخه‌ای از علم روانشناسی است که به توصیف و تبیین فرآیندهای کمی و کیفی در تمام ابعاد روانشناختی، ساختار و رفتار آدمی از انعقاد نطفه تا مرگ می‌پردازد و درصدد کشف قوانین حاکم بر این تغییرات، عوامل مؤثر بر آن‌ها و پیامدهای آن‌ها است.

کتاب حاضر با همکاری گروهی از اساتید برتر و انحصاری مؤسسه و رتبه‌های برتر کنکور سال‌های اخیر به منظور آماده‌سازی داوطلبان جهت شرکت در آزمون‌های کنکور کارشناسی ارشد و دکتری روانشناسی گردآوری شده است که مطالب مهم و نکات کلیدی را از منابع اصلی درس روانشناسی رشد پوشش می‌دهد؛ از جمله نظریه‌های رشد کرین ترجمه خوبی‌نژاد، روانشناسی رشد لورابکر ترجمه سیدمحمدی (جلد اول و دوم)، روانشناسی ژنتیک دکتر منصور، روانشناسی رشد و تحول انسان پاپالیا و روانشناسی رشد احدی و بنی‌جمالی. مطالب مهم و پرتکرار که در کنکور سال‌های اخیر موردتوجه طراحان سؤالات کنکور بوده است به صورت منسجم و طبقه‌بندی شده و مطابق با سرفصل‌های منابع اصلی در این جزوه آموزشی گردآوری شده است که با پوشش دهی بیش از ۸۰ درصد از مطالب مهم منابع اصلی مانع از سردرگمی داوطلبان در منابع حجیم و متعدد روانشناسی رشد شده و آن‌ها را از مطالعه سایر کتب کمک آموزشی و منابع اصلی بی‌نیاز می‌کند.

تمام مفاهیم و مبانی روانشناسی رشد از زمان لقاح تا مرگ و نیز نظریه‌های مهم رشد در کتاب حاضر موردبررسی قرار گرفته است؛ لذا علاوه بر داوطلبان کنکور دکتری، داوطلبان کنکور کارشناسی ارشد و نیز دانشجویان این مقاطع تحصیلی می‌توانند برای امتحانات کلاسی خود از این جزوات بهره ببرند.

فصل یکم

تعریف و تاریخچه
روان شناسی رشد

«تعریف روان‌شناسی رشد»

روان‌شناسی رشد و تحول انسان یکی از حیطه‌های عبرت‌آموز زندگی است. بررسی جنبه‌های روان‌شناختی رشد و تحول در رشته‌ها و گرایش‌های مختلف علمی و از جمله در روان‌شناسی همواره از جایگاه والایی برخوردار بوده است. متخصصان رشد به بررسی علمی شیوه‌های تغییر افراد و نیز ویژگی‌هایی که در طول عمر کمابیش ثابت می‌مانند، می‌پردازند.

روان‌شناسی رشد، شاخه‌ای از علم روان‌شناسی است که تحولات و تغییرات جسمی، ذهنی، عاطفی و عملکرد اجتماعی فرد را از بدو تولد تا زمان مرگ بررسی می‌کند. رشد فرایندی است که موجب تغییر شخص می‌شود و در عین حال او را در برخی جنبه‌ها ثابت نگاه می‌دارد. آنچه به انسان اختصاص دارد احتمالاً این است که همیشه در حال رشد است، زندگی او همیشه ناقص است و تنها مرگ به آن پایان می‌دهد. روان‌شناسی رشد شاخه‌ای از روان‌شناسی است که چگونگی تغییر شخص به مرور زمان و در عین حال ثابت ماندن آن‌ها از برخی جنبه‌ها را مطالعه می‌کند.

روان‌شناسی رشد به تمام مراحل زندگی انسان مربوط می‌شود ولی بیشترین توجه آن به دوره کودکی و نوجوانی است. تغییر و تحول جسمی و روانی در مورد هر انسان همیشه وجود دارد. تغییرات جسمی را به آسانی می‌توان مشاهده کرد. حوزه رشد انسان به مطالعه علمی فرایندهای رشد اطلاق می‌شود. دوره‌های رشد انسانی معمولاً به سه دوره تقسیم‌بندی شده است:

- (الف) دوره کودکی
- (ب) دوره نوجوانی
- (ج) دوره بزرگسالی

علاقه مندی در یادگیری و تجربه

«حیطه‌های رشد»

تغییر و ثبات در حیطه‌ها، یا ابعاد گوناگون خویشتن به چشم می‌خورد، متخصصان رشد از رشد جسمانی، رشد شناختی و رشد روانی - اجتماعی به صورتی مجزا صحبت می‌کنند.

رشد و نمو بدن و مغز، قابلیت‌های حسی، مهارت‌های حرکتی و سلامتی، بخشی از رشد جسمانی را تشکیل می‌دهند و ممکن است بر دیگر حیطه‌های رشد تأثیرگذار باشند. برای مثال کودکی که اغلب به عفونت گوش مبتلا می‌شود، احتمالاً دیرتر از کودکی که چنین مشکلی ندارد، زبان باز می‌کند.

تغییر و ثبات در توانایی ذهنی همچون یادگیری، توجه، حافظه، زبان، تفکر، استدلال و خلاقیت، رشد شناختی را تشکیل می‌دهد. پیشرفت‌های شناختی رابطه نزدیکی با رشد جسمانی و هیجانی دارند. توانایی صحبت کردن به رشد جسمانی دهان و مغز بستگی دارد.

ثبات و تغییر در هیجانات، شخصیت و ارتباطات اجتماعی به همراه یکدیگر حوزه رشد روانی - اجتماعی را تشکیل می‌دهند که می‌تواند بر کارکرد شناختی و جسمانی تأثیر

بگذارد. برای نمونه اضطراب امتحان می‌تواند عملکرد فرد را مختل سازد.

«دوره‌های رشد»

- (۱) رشد کودکی: (دوره پیش تولد، شیرخواری، کودکی اولیه و کودکی میانه)
- (۲) رشد نوجوانی: (نوجوانی اولیه و پایانی)
- (۳) رشد بزرگسالی: (بزرگسالی اولیه، میانی و پایانی)

دوره پیش تولد:

شامل فرایند رشد از زمان لقاح تا تولد است. در طی این دوره ساختار اصلی بدن و اندام‌ها شکل می‌گیرند. (ارث و محیط، هر دو بر این مرحله از رشد تأثیر می‌گذارند).

شیرخواری:

- (۱) از زمان تولد آغاز شده و تا نوپایی (معمولاً سال دوم زندگی) ادامه می‌یابد.
- (۲) دگرگونی‌های عظیمی در این دوره رخ می‌دهد، توانش و هماهنگی حرکتی شیرخوار رشد کرده، مهارت‌های حسی

او توسعه یافته و توانش کاربرد زبان در او ایجاد شده است. (۳) آنها به اعضای خانواده و سایر مراقبان خود دلبستگی پیدا می کنند.

شیرخوارگی:

در این دوره اعتماد کردن یا نکردن و بیان نمودن یا نکردن عشق و محبت را یاد می گیرند.

کودکی:

(۱) کودکی اولیه: (سال های پیش دبستانی از ۳ تا ۵ سال) بهتر می توانند از خود مراقبت کنند. رفته رفته مفهوم خود، هویت جنسی و نقش جنسی در آنان پدیدار می شود و به بازی با کودکان دیگر علاقه مند می شوند.

نکته

کیفیت روابط والد کودک در فرایند تکوین اجتماعی شدن کودک اهمیت پیدا می کند.

(۲) کودکی میانه: (۶ تا ۱۱ سال) کودکان در توانش خواندن، نوشتن، حساب کردن و نیز درک دنیای خود و تفکر منطقی پیشرفت قابل ملاحظه ای می کنند.

نکته

پیشرفت و سازگاری موفق با والدین اهمیتی زایدالوصف پیدا می کند.

نوجوانی (۱۲ الی ۱۹ سال):

گذر از کودکی به بزرگسالی است.

(۱) در نوجوانی اولیه (۱۲ تا ۱۴ سال) بلوغ جنسی صورت می گیرد و تفکر عملیاتی صوری آغاز می شود. نوجوانان رفته رفته درصدد کسب استقلال و جدایی از والدین برمی آیند.

(۲) نوجوانی پایانی (۱۵ تا ۱۹ سال): شکل گیری هویتی مثبت، از تکالیف عمده و روانی اجتماعی در این مرحله است. نوجوان به انتخاب شغل، تکمیل تحصیلات و ورود به دنیای کار می پردازد.

بزرگسالی:

بزرگسالی به سه دوره تقسیم می شود:

- (۱) بزرگسالی اولیه ۲۰-۴۰ سال
مهم ترین فرایند این مرحله تولید است.
- (۲) بزرگسالی میانه ۴۰-۶۰ سال
مهم ترین فرایند این مرحله تثبیت است.

(۳) بزرگسالی پایانی ۶۰ سال به بعد

مهم ترین فرایند این مرحله حفظ است.

(۱) برقراری روابط صمیمانه: انتخاب شغل و دستیابی به موفقیت های حرفه ای، چالش های عمده مرحله بزرگسالی اولیه است.

(۲-۴۰) ازدواج و انتخاب همسر از تصمیمات مهم این دوره است.

(۲) بزرگسالی میانه (۴۰-۶۰ سال):

بسیاری از افراد با شنیدن زنگ ساعت اجتماعی و زیستی خود، فشار زمان را احساس می کنند. این مرحله ای است که در آن بسیاری از افراد به حداکثر مسئولیت شخصی و اجتماعی و موفقیت شغلی دست می یابند؛ ولی در هر حال سازش یافتن با جسم و نیز موقعیتی هیجانی، اجتماعی و شغلی در حال تغییر از ضرورت های این دوره است.

(۳) بزرگسالی پایانی (۶۰ سالگی و بیشتر):

افزایش توجه بر مراقبت بهداشتی برای حفظ قدرت فیزیکی و سلامتی، لازم خواهد بود. حفظ توانش های کلامی به برخی امکان می دهد که با توسعه دانش به مهارت های شناختی خود ادامه دهند. حفظ و تحکیم دوستی های معنی دار با همسالان، خصوصاً در حفظ سلامتی مؤثر است.

اهداف روان شناسی رشد:

- (۱) توصیف رفتار
- (۲) تشریح رفتار
- (۳) پیش بینی رفتار
- (۴) تغییر رفتار

محققان حوزه رشد، مانند دیگر دانشمندان، بر چهار هدف اصلی متمرکز می شوند: در درجه اول، آن ها سعی می کنند تغییراتی که در جریان زندگی رخ می دهد را توصیف کنند. مثلاً در مورد پدیده زبان، سعی می کنند ماهیت، کیفیت و تغییر شکل های آن را بدانند. همچنین آن ها سن یادگیری زبان در کودکان و شیوه ارتباط دادن صداها برای تشکیل کلمات یا جملات را مطالعه می کنند.

در درجه دوم، آن ها سعی می کنند این تغییرات را شرح دهند و عوامل تعیین کننده تغییرات رشد را مشخص نمایند بدین صورت که، باز در مورد زبان، از خود می پرسند: توارث، در به وجود آمدن زبان چه نقشی دارد و یادگیری چگونه زبان آموزی را تحت تأثیر قرار می دهد؟ آن ها تلاش می کنند تا رفتارهای لازم کودک برای به کار بردن اولین کلمات و همچنین عوامل مؤثر بر ایجاد

ثانیاً: تغییر علاوه بر اینکه در طول زمان چندبعدی است در هر زمینه رشد چندجهتی است.

۲) پیوستگی و ناپیوستگی (پیوسته - ناپیوسته)

پیوسته: بعضی معتقدند که رشد، فرایند تدریجی و پیوسته نمو و دگرگونی است و نمو فیزیکی و رشد زبان، یا سایر جنبه‌های رشد نشان‌دهنده تغییراتی روانی و فزاینده‌اند. روان‌شناسان که به پیوستگی رشد تأکید دارند گرایش بر آن دارند که به تأثیر محیط و یادگیری اجتماعی بر فرایند نمو اهمیت بیشتری بدهند.

در مفاهیم پیوسته تمامی نظریه‌پردازان معتقدند که تفاوت بین بالغ و نابالغ صرفاً به مقدار یا پیچیدگی مربوط می‌شود. طبق این دیدگاه تغییر در تفکر نیز پیوسته است، یعنی فرایند افزودن تدریجی مهارت‌های یکسانی که از همان آغاز وجود داشته است.

ناپیوسته	پیوسته	
شناختی روانکاوی روانی اجتماعی	رفتارگراها نئوپیاژه‌ای	مکان
پیاژه اریکسون فروید کلبرگ	جان لاک واتسون اسکینر ثراندایک	نظریه‌پردازان

ناپیوستگی: این نظریه‌پردازان، رشد را زنجیره‌ای از مراحل مجزا می‌دانند. روان‌شناسی که بر گسسته بودن رشد یا نظریه‌های مرحله‌ای رشد تأکید دارند، نقش ارث و رمزش در زنجیره نمو را مهم می‌شمارند.

نکته

نوگارتن هر دو دیدگاه پیوسته و ناپیوسته را تأثیرگذار در رشد می‌داند.

دیدگاه ناپیوسته فرایندی است که به موجب آن روش‌های تازه و متفاوت درک کردن دنیا و پاسخ دادن به آن در زمان‌های خاصی پدیدار می‌شوند. نظریه‌هایی که

اختلال‌های زبان و یادگیری آن را آشکار کنند. وقتی برخی تغییرات رشد توصیف و تشریح شد، متخصصان می‌توانند آن‌ها را پیش‌بینی کنند. مثلاً بگویند که هشت ماه بعد، مهارت‌های زبانی کودکی که در حال حاضر شش ماهه است، چقدر خواهد بود و در چه شرایطی می‌تواند، رشد زبان او را با مشکل روبه‌رو کند.

سرانجام متخصصان، همگام با کسب شناخت بیشتر، می‌توانند در جریان رویدادها به گونه‌ای دخالت کنند که آن‌ها را تغییر دهند. مثلاً، آن‌ها می‌توانند اعمالی را توصیه کنند که رشد زبان کودکان با والدین لال را تحریک کنند، یا اینکه در مورد کودکان لال، خیلی زود وارد عمل شوند.

۱) میان رشته‌ای - چند بعدی

۲) پیوسته - ناپیوسته

۳) اولیه - سلطه ثانویه

۴) وراثت - محیط

۵) دیدگاه عمر

۶) رشد تغییرپذیر است. (انعطاف‌پذیر است)

مفاهیم فلسفی رشد

« مفاهیم فلسفی رشد

۱) رشد چندبعدی و بین‌رشته‌ای

رشد چندبعدی: رشد انسان فرایندی پیچیده است که می‌توان آن را به ۴ بعد اصلی تقسیم کرد: (فیزیکی، شناختی، هیجانی و اجتماعی)

بین‌رشته‌ای: دانش رشته‌های زیست‌شناسی، فیزیولوژی، پزشکی، آموزش و پرورش، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی در رشد انسان تأثیرگذار است.

مخزن عظیم اطلاعات ما درباره رشد انسان میان‌رشته‌ای است. این اطلاعات از تلاش‌های مشترک افرادی از حوزه‌های مطالعاتی متعدد به دست آمده است.

رشد چند بعدی و چند جهتی است.

رشد در طول عمر حداقل از ۲ نظر چندجهتی است. **اولاً:** رشد به بهبود عملکرد محدود نمی‌شود بلکه در هر دوره‌ای با افتوخیز جلوه‌گر می‌شود.

تأثیر می‌گذارند می‌توانند تأثیرات برابری بر تغییر آینده داشته باشند در هر دوره تغییر در سه زمینه کلی روی می‌دهد: بدنی، شناختی و هیجانی-اجتماعی.

نکته

ویژگی‌های استدلالی که به خردمندی معروف است مربوط به رشد چندجهتی است.

رشد انعطاف‌پذیر است.

پژوهشگران تأکید دارند که رشد در تمام سنین انعطاف‌پذیر است. شواهد مربوط به انعطاف‌پذیری، این موضوع را روشن می‌کند که پیری آن‌گونه که اغلب تصور می‌شد [خانه خرابی] نیست در عوض استعاره [پروانه] که دگرگونی و توانایی مستمر آن را می‌رساند تصویر دقیق‌تری از تغییر در طول عمر ارائه می‌دهد.

رشد تحت تأثیر عوامل متعددی قرار می‌گیرد که بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند.

طبق دیدگاه عمر این عوامل می‌تواند بسیار متنوع باشد زیرا رشد، تحت تأثیر نیروهای چندگانه فیزیولوژیک، تاریخی، اجتماعی و فرهنگی قرار دارد. الف) تأثیرات مربوط به سن: رویدادهایی که قویاً با سن ارتباط دارند و بنابراین می‌توان پیش‌بینی کرد که چه موقع اتفاق می‌افتند و چه مدت ادامه می‌یابد. ب) تأثیرات مربوط به تاریخ: این تأثیرات مربوط به تاریخ، توضیح می‌دهند چرا افرادی که تقریباً در یک دوره به دنیا آمده‌اند و هم دوره نامیده می‌شوند، شباهت‌هایی به همدیگر دارند که آنها را از کسانی که در دوره‌های دیگر بدنیا آمده‌اند متمایز می‌کند.

نکته

به اثر هم‌دوره، کوهورت (cohort) و عوامل نسبی نیز گفته می‌شود.

ج) تأثیرات غیرهنجاری: رویدادهای غیرعادی هستند که فقط برای یک یا چند نفر اتفاق می‌افتند و از جدول زمان‌بندی قابل پیش‌بینی تبعیت نمی‌کند. مانند سیل و زلزله

دیدگاه ناپیوسته را قبول دارند، رشد را به صورتی که طبق مراحل روی می‌دهد در نظر می‌گیرند.

مرحله عبارت است از تغییر کیفی در تفکر، احساس، رفتار کردن که دوره‌های خاص رشد را مشخص می‌کند. در نظریه‌های مرحله‌ای، رشد مانند بالا رفتن از پلکان است، به طوری که هر پله با شیوه عمل کردن پخته‌تری مطابقت دارد. مفهوم مرحله، این را نیز فرض می‌کند که افراد هنگامی که از یک مرحله وارد مرحله بعدی می‌شوند، دوره‌های سریع تغییر را می‌گذرانند، به عبارت دیگر، بجای اینکه تغییر تدریجی جاری باشد، نسبتاً ناگهانی است.

۳) **رشد هم‌سلطه‌پذیر هم‌فراسوی سلطه‌ما (هک‌هاوزون) سلطه اولیه:** به تلاش‌ها فرد برای تغییر جهان خارج به گونه‌ای که با نیازها و خواسته‌هایش هماهنگ باشد مربوط می‌شود «اگر شغل خود را دوست ندارید آن را عوض کنید».

سلطه ثانویه: برعکس، دنیای درونی فرد را نشان می‌رود آن را یا «جهان خارج هماهنگ سازد.» «اگر شما شیوه نگریستن جهان را نمی‌پسندید، شیوه نگریستن خودتان را به جهان تغییر دهید».

۴) ارث و محیط

حقیقت آن است که هم سرشت و هم تربیت بر رشد انسان تأثیرگذار بوده و عناصر لازم برای رشد هستند. نظریه‌پردازان وراثتی به طبیعت‌گراها معروف هستند و نظریه‌پردازان طرفدار محیط به تربیت‌گراها معروف‌اند.

۵) دیدگاه عمر

پژوهشگران به‌طور فزاینده‌ای رشد را به‌صورت سیستمی پویا در نظر می‌گیرند. فرایندی که پیوسته جریان داشته و از لقاح تا مرگ گسترش دارد و شبکه پیچیده تأثیرات زیستی، روان‌شناختی و اجتماعی آن را شکل می‌دهد. رویکرد اصلی سیستم‌های پویا دیدگاه عمر است.

۴ فرض، این دیدگاه گسترده را تشکیل می‌دهد:

الف) رشد دائمی است.

ب) چندبعدی و چندجهتی است.

ج) بسیار انعطاف‌پذیر است.

ه) چندین نیروی تأثیرگذار باهم بر آن تأثیر دارند.

رشد دائمی است.

طبق دیدگاه عمر، هیچ دوره سنی از نظر تأثیر آن بر روند زندگی برتر نیست. به جای آن رویدادهایی که بر هر دوره

« دورنمایی تاریخی کودکان به مثابه ماکت کوچکی از بزرگسالان »

قوانین قرون وسطی بین جنایات دوره کودکی و بزرگسالی هیچ تمایزی قائل نمی‌شد.

کودکان به مثابه باری سنگین

قبل از معرفی روش‌های مدرن کنترل موالید، بسیاری از کودکان پا به جهان می‌گذاشتند بدون آنکه واقعاً کسی آن‌ها را بخواهد. آن‌ها را بیشتر باری سنگین حساب می‌کردند تا موهبتی خداداد. هر کودکی که متولد می‌شد به معنی آن بود که باید تن برهنه دیگری را لباس پوشاند و مراقبت کرد و شکم خالی دیگری را سیر کرد.

جان لاک

فیلسوفان عصر روشنگری قرن ۱۷ بر آرمان‌های شأن و منزلت انسان تأکید داشتند. جان لاک و روسو دو تن از پیشگامان روان‌شناسی کودک بودند. لاک بنیان‌گذار محیط‌گرایی و نظریه یادگیری بود و دانشمندانی چون پاولف و اسکینر وارثان وی محسوب می‌شوند و ژان ژاک روسو آغازگر رشد سنت‌گرایی در روان‌شناسی است و گزل و مونته‌سوری از جمله پیروان این مکتب هستند.

نوشته‌های جان لاک (۱۶۳۲-۱۷۰۴) فیلسوف بریتانیایی، پیش‌درآمد دیدگاه قرن بیستم، یعنی رفتارگرایی بود که بعداً باره آن بحث خواهیم کرد. لاک کودک را به صورت لوح سفید در نظر داشت. طبق این دیدگاه، کودکان در ابتدا چیزی نیستند؛ تجربه، شخصیت آن‌ها را شکل می‌دهد.

یکی از دلایلی که سبب شد توجه به رشد کودکان چنین دیر آغاز شود آن بود که در قرون وسطی و حتی تا چند صد سال پس از آن، دوره کودکی را مرحله جداگانه‌ای از حیات به شمار نمی‌آوردند. کودکان فقط حق استفاده از چند سال کوتاه وابستگی را داشتند و پس از آن باید به بزرگسالانی کوچک تبدیل می‌شدند. به محض آن که کودکان از قنடை (که به دور بدن آن‌ها پیچیده می‌شد) در می‌آمدند، آن‌ها را به شکل مردان و زنانی کوچک لباس می‌پوشاندند و آن‌ها نیز چون بزرگسالان بازی می‌کردند، می‌نوشتند یا در کنار آنان به کار در مزارع و مغازه‌ها می‌پرداختند. کودکان ممکن بود ازدواج کنند، تاجگذاری کنند یا چون جانیان به دار آویخته شوند. قوانین قرون وسطی بین جنایات دوره کودکی و بزرگسالی هیچ تمایزی قائل نمی‌شد (بورس تل مان ۱۹۸۳). برای حفظ بی‌گناهی آنان در امور جنسی هیچ اقدامی به عمل نمی‌آمد. برای مثال، لویی چهاردهم، پادشاه فرانسه، در پنج سالگی شاه و با پرستاران خود به بازی‌های جنسی مشغول شد. چون دوره کودکی مرحله متمایزی از عمر به شمار نمی‌آمد و با کودکان چون بزرگسالانی کوچک رفتار می‌شد، اقدامی نیز برای ویژه شمردن آنان به هر شکل ممکن، به عمل نیامد.

موجودات فعال و هدفمندی در نظر می‌گیرند که در رشد خود مشارکت قابل ملاحظه‌ای دارند.

نحوه تأثیرات محیط بر انسان:

(۱) **تداعی‌ها:** بسیاری از افکار و احساسات ما را تداعی‌ها به وجود می‌آورند. وقتی دو رویداد بارها با هم اتفاق بیفتد، نمی‌توانیم بدون توجه به دیگری تنها به یکی از آنها فکر کنیم. مثلاً اگر کودکی در اتاق خاصی تجربه بدی داشته باشد نمی‌تواند بدون داشتن یک احساس منفی که به صورت خودکار در وجودش ظاهر می‌شود وارد آن اتاق شود.

(۲) **تکرار:** بیشتر رفتارهای ما با تکرار به وجود می‌آید و پیشرفت می‌کند مثلاً وقتی کاری مانند مسواک زدن را بارها انجام دهیم این کار به یک عادت طبیعی تبدیل شده و در صورت عدم انجام احساس ناراحتی خواهیم کرد.

(۳) **تقلید:** ما مستعد انجام دادن کارهایی هستیم که می‌بینیم دیگران انجام می‌دهند. الگوها در نقش ما مؤثر واقع می‌شوند.

(۴) **پاداش و تنبیه:** ما به کارهایی اشتغال می‌ورزیم که تحسین و تعریف و سایر پاداش‌ها را به دنبال داشته باشد و از اعمالی پرهیز می‌کنیم که پیامدهای ناخوشایندی به همراه بیاورند.

لاک بر این باور بود که در شکل‌گیری منش انسان این اصول اغلب با هم عمل می‌کنند.

نکته

لاک معتقد بود که هدف اصلی تعلیم و تربیت خویشنداری است.

نکته

لاک معتقد بود که بهترین پاداش‌ها، تحسین و تعریف و بهترین تنبیه، عدم تأکید است.

ژان ژاک روسو

مهم‌ترین مفاهیم واردشده بر رشد توسط روسو:

(۱) مرحله

(۲) رشد

در قرن هجدهم ژان ژاک روسو (۱۷۱۲-۱۷۷۸) فیلسوف فرانسوی، مدعی شد کودکان لوح سفیدی نیستند که آموزش بزرگسالان آن را پر کند. در عوض روسو کودکان را به صورت وحشی‌های اصیل در نظر گرفت که به‌طور طبیعی از موهبت درک درست و غلط و برنامه‌ای فطری برای

لاک والدین را به صورت مربیان منطقی توصیف کرد که می‌توانند از طریق راهنمایی دقیق، الگوی مؤثر و پاداش دادن به خاطر رفتار خوب، کودک را به هر صورتی که دوست داشته باشند، شکل دهند. فلسفه او باعث شد که خشونت نسبت به کودکان به محبت و دلسوزی تبدیل شود.

نقطه آغاز نظریه لاک، رد کمترین اندیشه‌های فطری در انسان بود. قبل از لاک، بسیاری از فلاسفه بر این باور بودند که برخی اندیشه‌ها، نظیر حقایق ریاضی و اعتقاد به خداوند، فطری هستند و قبل از آغاز تجربه، در ذهن وجود دارند.

لاک استدلال کرد که مشاهده کودکان نشان خواهد داد این تصورات از ابتدای تولد در ذهن وجود ندارند، بلکه یاد گرفته می‌شوند. لاک می‌گفت صحیح‌تر آن است که ذهن کودک را لوحی سفید تصور کنیم و بر این باور باشیم که همه چیز از محیط به ذهن وارد می‌شود.

لاک بعدها این بیان را قدری تعدیل کرد. او متوجه شد اگرچه بیشتر تجربیات بشر از محیط ناشی می‌شود، شخص می‌تواند طی زمان، از طریق تأمل بر افکار و باورهایش نیز یاد بگیرد. لاک همچنین دریافت که در انسان‌ها، برخی عواطف درون‌زاد و برخی تفاوت ناشی از آن وجود دارد.

اما در کل، لاک معتقد بود محیط است که ذهن را شکل می‌دهد. او تأکید داشت تأثیر محیط، به‌ویژه در سال‌های اولیه دوران کودکی، بسیار نیرومند است. در این سال‌هاست که ذهن کودک بیشترین انعطاف‌پذیری را دارد و می‌توانیم به هر نحوی که بخواهیم آن را شکل دهیم، وقتی ذهن را شکل دادیم، در تمام طول زندگی، طبیعت اساسی خود را پیدا می‌کند.

اگر عقاید لاک را به‌دقت در نظر بگیرید، متوجه خواهید شد که او رشد را به صورت پیوسته در نظر داشت: رفتارهای بزرگسالانه به تدریج از طریق آموزه‌های صمیمانه و باثبات والدین شکل می‌گیرند. نظر او درباره کودک به صورت لوح سفید نشان می‌دهد که او طرفدار تربیت بود. نیروی محیط در شکل دادن کودک در ضمن اعتقاد او به طبیعت، از احتمال چند دوره رشد و تغییر در سنین بعدی به خاطر تجربیات جدید حکایت دارد. سرانجام اینکه، در فلسفه لاک، کودکان در شکل دادن سرنوشت خود، که دیگران آن را روی لوح سفید حک می‌کنند، نقش کمی دارند. در این دیدگاه کودک منفعل، کنار گذاشته شده است. همه نظریه‌های امروزی، افراد در حال رشد را به صورت